

Meghaladná egy ismertetés kereteit, ha számot adnék arról a gazdag ismeretforrásról, melyet ennek a beszámolóknak további fejezetei nyújtanak. De talán a fejezetcímek felsorolása is némi fogalmat ad a tárgyalt terület jelentőségéről s egyúttal azokról a kérdésekről, amelyek ma a népművelés-terén az általános érdeklődés homlokterében állnak.

Ezek a fejezetcímek: A tanítóság képzése, kialakítása, kultúrája. Az iskolaépületek. Az új technikák. A népművelés. Az utóbbinak, fontosságára való tekintettel, részletfejezeteire is utalok: Iskolánkívüli tanítás. Az ifjú polgári nevelése. Munkásnevelő központok. A kultúra terjesztése: olvasás. A kultúra terjesztése: múzeumok. Ifjúsági menedékházak és ifjúsági mozgalmak.

Tudom, nagyon hiányos képet nyújthattam a párizsi kongresszus anyagából. Épp ez a gazdagság kényszerített az önmegtartóztatásra. Mégis úgy érzem, nem fejezhetem be ismertetésemet anélkül, hogy ne emeljem ki az emberszeretetnek azt a szellemét is, amely negyven nemzet nevelőiből szinte egyhangúan kicsengett.

Ennek volt tolmácsolója André Delmas is, aki fentemlített megnyitóbeszédében így szólt az egybegyültekhez:

»Tudom, hogy még sok a tennivalónk. Tudom, hogy még csak a határán vagyunk a felkelő hajnalnak, az éjtszaka küszöbén, amelynek árnyai még szinte elborítják az új fényeket. Tudom, hogy még nagyon sok a teendők.

Az öreg Sorbonne-ban, a francia szellem központjában, amelyben itt üdvözölhetem Önöket, akik a jelent képviselik, hadd üdvözljem azt a jövőt is, amelyet én már nem fogok meglátni. Azt a jövőt, amelyben az egybegyült nevelők hangja nem lesz tele szomorúsággal és nyugtalansággal, hanem a remény hangja fog kicsendülni belőle, mint Lamartine szavaiból, aki himnuszban üdvözölte a békét, a hit és a reménység hangjával. S mint ama halhatatlan és megrázó himnuszról, mely túlságos korán jött, de amely remélem, még valamikor hasonló nemzetközi gyülekezetek méltó befejezőjéül fog szolgálni: Beethoven kilencedik szimfóniájából. Ebből a szózatból, amely az emberi testvériség szózata, s amelynek hajnalhasadását reménykedve üdvözöltem a mai búcsúösszejövetelen!»

Nemesné Müller Márta.

Kurt Egon Frhr. v. Türcke: Das Schulrecht der deutschen Volksgruppen in Ost- und Südosteuropa. Berlin, 1938. XIII, 710 lap. *A Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht* 25. száma.

Ez a vaskos kötet nyomós és egyúttal tiszteletet parancsoló bizonyítéka annak a körütekintésnek és szívós akarásnak, amelyet a német birodalom Kelet- és Délkelet-Európában szétszórt népiségének nemzeti kultúrája és az anyaországgal való együvértartozása érdekében kifejt. Hasonló munka már régebben is megjelent: *Das Schulrecht der deutschen Minderheiten in Europa. Eine Sammlung der gesetzlichen Bestimmungen.* Herausgegeben von Paul Rühlman unter Mitarbeit von Kurt Junckerstorff (Brestau, 1926. XVI.,

689 l.). Ez az újabb munka német betűrendben a következő országok német kisebbségi ügyét tárgyalja: Észtország (42 lapon), Lettország (68), Litvánia (27), Memelvidék (24), Lengyelország (118), Románia (176), Jugoszlávia (78), Csehszlovákia (145), Magyarország (30). A témérdek ténybeli és irodalmi adatot — amelyet nyilván jórészt az illető országokban működő érdekeltek, értesítők és ellenőrző tényezők szállítottak — a munka szerkesztője a következő tervszerű tagolásban dolgozta fel: bevezetés (nép- és államjogi alapok, különböző iskolanevek, tantervek, óratervek), 1927-től 1937-ig terjedő német kisebbségi szakirodalom, hivatalos anyag (törvények és rendeletek). A teljesség és az összehasonlítás kedvéért meg lehetett (kellett?) volna említeni az országok területét és ami még ennél is fontosabb, az államnyelvű és idegenajkú lakosságnak számát.

Jóllehet az egész munka a legújabb politikai események középpontjába került és a kultúrpolitikusok számára mintegy nélkülözhetetlen forrásnak tekinthető, minket legközelebről a *Magyarországra* vonatkozó rész érdekel. Ebben a tárgyilagosságra való törekvést elismerjük ugyan, de azért helyenként kiütözkönek a (vélt) sérelmek is. Így mindjárt a bevezetés első bekezdésében: »Mert Magyarország a világ közvéleményének figyelmét gyakran más államok kötelezettségeire (Bindungen) tereli, a nélkül, hogy mindig megemlítené ugyanazon terjedelemben fennálló saját népjogi kötelezettségeit« (3. l.). Ennek megállapítása után, hogy a régi C-típusú iskola nem volt kisebbségi iskolának tekinthető, hanem magyarnak, amelyben a német nyelvet csak tanították, szerzőnk sérelmet lát abban is, hogy az 1935. évi új rend csak az állami és községi kisebbségi iskolákra vonatkozik, a felekezeti-ekre azonban nem (7). Nagy hátrány továbbá szerinte a német tantervekben való feltűnő hiány (8), amiben igaza van. Pánaszt vált ki az is, hogy nincsenek német polgári iskolák, illetőleg német párhuzamos osztályok, továbbá ismétlődő iskolák: »Minthogy a trianoni szerződés 59. cikkelye értelmében az ismétlődő iskolák *écoles primaires*, itt a nemzetközi szerződésnek megsértéséről (*Vertragsverletzung*) van szó« (9). — Az okmánytár (*Materialien*) német fordításban a következőket közli: 1. Az 1920. évi trianoni szerződés 58—60. cikkelyeit. 2. A minisztériumnak 1923. évi 4800. sz. rendeletét a nemzeti kisebbségek védelmének végrehajtásáról (24. §.). 3. Az erre vonatkozó újabb 1935. évi 11.000. sz. rendeletet. 4. Az 1937. évi miniszteri rendeletet a német tantervek kiképzése ügyében. 5. Az 1934:XI. tc.-et a középiskolák újjászervezéséről (egész terjedelmében). 6. Az 1920:XXV. (1928: XIV.) tc.-et az egyetemeken stb. való felvételtől. 7. a, 7. b: A bpesti Pázmány Péter egyetem orvosi kara dékánjának, illetőleg az egyetem rektorának hírdetéseit a névmagyarosítás ügyében. 8. A régi, 1935. évi B-típusú és az új, 1935. évi egységes típusú népiskolának óraterveit a tantárgyak tanítási nyelvének feltüntetésével. A régi típusban 54,5% német, 45,5% magyar, az újban 58,9% német, 41,0% magyar tannyelv szerepelt. (Ezek a számok azonban nem tükröztetik a tényleges állapotokat, mert a két nyelven tanított tárgyaknál a tannyelv viszonylagos szerepe a körülmények szerint változik: az egyik nyelven kezdik, a másikkal összefoglalják a tananyagot.)

Ha külön vesszük számításba a csak német és csak magyar nyelven tanított tárgyakat, akkor az eredmény 38.5%—30.9%.

Még egy-két pontatlanságot kell feljegyeznünk. A 4. lapon *Westungarn* (*Burgenland*) téves értelmezésre ad alkalmat. Az új középiskolai törvény szövegének fordítása bizony nem mondható szabatosnak: 1. §. erkölcsös (*sittlich reifen*), képessé tegye (*zu berechtigen*, e. h. *zu befähigen*), 2. §. szerzetesrendek (csak: *Orden*, *geistliche* nélkül), jogszabályok (*Gesetzesartikel*), fejlesztésének (*Ausbildung*), 3. §. fiúk és leányok (*Jungen und Mädchen*, miért nem *Knaben?*), 7. §. meghaladja (kétszer: *ausmacht!* e. h. *übersteigt*), tanulmányi igazgatás (*Unterrichtsleistung*, nyilván megtevesztő sajtóhiba, e. h. *Unterrichtsleistung*), 8. §. kimutatás (*Aufstellung* e. h. *Ausweis* v. *Nachweis*), 9. §. a rendelkezésnek megfelelő intézkedésre (*zum Treffen der vorgeschriebenen Anordnung*), előterjesztést tesz (*interpelliert er*, talán *interveniert er* v. *Unterbreitung*) stb. Nem szabatos továbbá a 16. lapon a tantárgyaknak német elnevezése, illetőleg fordítása. Beszéd- és értekezésmegyakorlatok nem »Sprach- und Bedeutungsübungen«, hanem *Anschauungsunterricht* vagy *Rede- und Denkübungen*; »Sprachliche Erklärungen« helyett helyesebb *Sprachformübungen*, »Aufsatzlehre« helyett *Aufsatzunterricht*. Nem hagyhatjuk szó nélkül a *madjarisch* jelzőnek folytonos céltatos hánytorgatását sem. Még hagyján ilyen összetételekben: »*nicht-madjarische Volksgruppen*« (3), vagy »*deutsche und madjarische Lehrer*« (8), de mit jelentsen a »*madjarische Sprache*« (4, 10 lent), amellyel szemben a hivatalos anyagban hol »*ungarische Sprache*« (22), hol pedig »*magyarische Sprache*« (29, 30) szerepel?! Ezzel szemben a magyar nyelv megjelölésének német egyenértéke csak »*ungarische Sprache*« lehet.

Ezek a látszólagos akadémikuskodások — a német alaposság *madjar* követésének kisdid hajtásai — természetesen semmit sem vonnak le a munkában felhalmozott és feldolgozott anyagnak fontosságából.

Befejezésül a helyzet tisztázása érdekében még a következő őszinte vallomással tartozunk. E sorok íróját, aki három éven keresztül német légkörben nevelkedett (Stuttgart, a híres *Auslandinstitut* közelében levő *Kornthalban*) és félévszázadon keresztül önzetlenül szolgálta szóval és írásban a magyar-német oktatásügy kapcsolatait, joggal senki sem vádolhatja elfogultsággal és németellenességgel. Ezért nyíltan kimondhatja, hogy ennek a rendkívül fontos és komoly ügynek kétlakisága nem csupán a *nemzeti kisebbséget* illeti és kötelezi, hanem az államalkotó vendéglátó nemzet számára is jogokat biztosít a folyton megújuló »Mindig többet«-tel szemben. Két hazája egyidejűleg senkinek sem lehet: mert *vagy itt, vagy ott* »élned s halnod kell«. Széchenyi Istvánnak a cenzúra miatt csak 1858-ban megjelent *Hunnia* c. munkájában ezt olvassuk: Azt is szem előtt kell tartanotok, hogy mi magyarok, ha nemzeti fennmaradásunkért aggódunk, s nyelvünk és sajtóságaink kifejtésében előhaladni törekedünk, egyenesen csak elolvasztásunk, megsemmisítettésünk ellen védelmezzük magunkat. Magyarország egyéb nemzeti ségei azonban, ha nyelvüket, sajtóságaikat terjeszteni törekednek honunkban, nem elolvasztásuk, megsemmisítettésük ellen küzdenek, hisz nekik igazi hazájuk künn van — mert hazát nem alkot holt föld, hanem élő ember —

s ekép fennmaradásuk záloga bizonyos. Ők nem sajátjukat, létüket védelmézik, hanem minket magyarokat igyekeznek kiszorítani, a legszívtelenebbül s legirgalmatlanabban, hogy eltörölték létünkkel elpusztult sajátunkban osztozzanak. Mert ha Hunnia határai közt nincs hazánk, egyebütt e földön többé sehol sincs. (Idézi Váradi József a Széchenyi Zsebkönyvtár 1. füzetének 30—31. lapján.)

kf.

Kurt Böhme: Die Entfaltung der Gestaltungskunst des Kindes durch Spiel- und Beschäftigungsgaben. Leipzig, 1938. Fr. Brandstetter. (40 lap-11 képmelléklettel.)

E könyv szerzője klasszikus talajon áll, mikor abból indul ki, hogy a népi erőnek csírája, ősi sejtje a család. Már Pestalozzi és Fröbel mesterei voltak e gondolatnak. Fröbel egy híján száz évvel ezelőtt — nevezetesen évfordulóhoz közeledünk — 1840-ben megalkotta az »általános német gyermekkertet«. Ebben kellett volna egyesülniök az összes német leányoknak és anyáknak, hogy a népéletre, főleg a német népiségre nézve oly jelentős munkának, a gyermekápolásban és gyermeknevelésben való kiképzésüknek szenteljék magukat. A gyermekkert nemcsak a kisgyermekek játszóköreül volt szánva, vagyis a gyermek minden testi, jellemi és lelki hajlamai kiképzőhelyéül, hanem a leányok és asszonyok anyává képzésének gyakorlóteréül is, hogy képesek legyenek gyermekeiknek szakértő, céltudatos, kötelességteljesítő vezetői lenni a játékos korbeli fejlődés idején. Fröbel szándéka — sajnos — csak terv és követelmény maradt. Most azonban ismét az érdeklődés és jelentőség előterébe jutott az anyák ezirányú iskolázásának feladata, különösen a német pedagógiai életben. Könyvünk szerzője úgy érzi, hogy népe jövődjének kedvéért minden erőt meg kell feszíteni ebben az irányban, hogy az anyák kiképzése ne szorítkozzék csupán csecsemőápolási tanfolyamokra és ne akadjon meg ezen a fokon, hanem terjedjen ki arra, hogy a leányokat és asszonyokat képessé tegye az egész gyermekkor, különösen a 6. életévig terjedő kisgyermekkor idején való testi, jellembeli és lelki fejlődésnek megértésére és irányítására. Csak ennek segédelmével fejlődhetnek ki a gyermek hajlamai és tehetségei arra a magas fokra, mely csírája szerűen bennök szunnyad, s melyet a német népnek minden egyes fiától, de az összeségtől is meg kell követelnie a mai súlyos életharcban s a kultúráért folytatott küzdelemben. A könyv fejtegetései kimutatni törekcsenek azt, hogy a gyermek fejlődése a játék folyamán erre a célra irányul, s csupán rajtunk múlik, hogy ezt a fejlődést megismerjük és előmozdítsuk. Azt is bizonyítani iparkodik szerzőnk, hogy a gyermek alkotóművészetének gondozása a játék és foglalkoztatás segédelmével nem szűnhetik meg az iskolába lépéssel, hanem éppen ellenkezőleg az iskolai oktatás, főleg az elemi iskolai munka lényeges alkotórészévé kell lennie. Ezt a gondolatot már a cselekedtető vagy munkaiskolai mozgalom fölkarolta s részben megvalósította.

Szerzőnk főntvázolt pedagógiai meggyőződésének részletes kifejtésére szolgálnak azok a gondolatok, melyeket az építőjátékok, síkidomi és vonalas-íráskönyvek alkalmazásának, a rajzolásnak, varrásnak és hajtogatásnak, a